

שנאה מרובת פנים

הציונות חשבה שהיא תביא קץ לאנטישמיות, אך טעתה. על שלושה מודלים של אנטישמיות שהעולם טרם השתחרר מהם

טעות טרגית. הייתה זאת תרופה מתאימה נגד האנטישמיות הגיורונית, אך לא נגד הביטויים האחרים שלה. הפסיכוחה של שונאינו בימינו הפוליטי הייתה רדומה, אך עד מהרה התעוררה. חשבה יותר הייתה האבולוציה של האנטישמיות מהצד השמאלי. בו ולהשיג רווחים טקטיים ואסטרטגיים. אחריה צעדו מדינות שהשתכרו מריח הניחוח של הנפש המורחית-יכוני. זאת הייתה התעמולה הקומוניסטית שחשבה שכך היא תשיג השפעה גורלית על העולם הערבי.

כאן נעוץ החטא היסודי של האידיאולוגיה הקומוניסטית, שדועיילה את העולם. הדרכה שהיא זרעה שרד אף אחרי שהקללה הקומוניסטית קרסה. הייתה זאת קללה מבחינות שונות, והעיקרית שבהן שהיא עירבה את האנטישמיות עם הקומוניזם, כמנהג הקומוניזם לקשט את עצמו כנלחם למען המוסר העולמי. לדעת זאת הירושה שעברה למפלגת הלייבור של ג'רמי קורבין, שכונה את המאס חיובאללה "ירידי". אחד האבסורדים שצמח מגישתם הוא העיקרון החשוב שלמרות שהרבי לא בוטא במפורש, דרי שלידים כל תנועה פוליטית שפעלה נגד הסדר הקיים עודה לאדם להתקרב לסדר מהפכני חדש.

האם יש משמעות וצורך להטיף נגד האנטישמיות לנו, המשוכנעים כן, בגלל כוחה של ההסכמה הכללית בארצות רבות, הבאה לידי ביטוי ביצירותיהם של סופרים, אמנים, עיתונאים ואנשי תרבות למיניהם. מבלי להיות מודעים לכך, קונצנזוס שלילי זה משיפע על רק על העולם אלא גם עלינו, ופוגע בדימוי העצמי הפנימי שלנו.

להגן על הדימוי העצמי

השנאה הערבית כרתה ברית עם כל סוגי האנטישמיות. היא הפכה את הסכסוך הפוליטי לסכסוך דתי, ולאחר מכן לסכסוך מטפיזי. בסוריה כותבים עדיין על עילית הרם בדמשק. הקריקטורות הנאציות קמו לתחייה בעיתונות הערבית. ובכלל, כדי להרויח רווח פוליטי, חברו שמאל וימין באנטישמיות, כפי שהיה בכרבות הציונות כגוננות. אויבנו הפוליטיים הכשירו שוב את האנטישמיות וכך הגיעו אל תהומות התועבה. הכשר זה חייב ליצור אצלנו מבט שונה על האנטישמיות. אף אם חצי עולם, ואולי אף יותר מכך, מגנים אותנו, עלינו למצוא את הכוח לעמוד נגדם. האבסורד התועבה שבאנטישמיות חייבים ללמד אותנו להגן על דימוינו העצמי, בייחוד כשדימוי זה מוכפש בעולם. אמנם כן, עלינו לתקן את דרכנו עד כמה שהרבי אפשרי, ואף יותר מכך. ולמרות זאת, אנו חייבים להיות ביקורתיים כנגד ההסכמה הכללית השקרתית שהיא עתה נגדנו.

אנו ממשיכים לחיות את הגודל היהודי היסטורי כיחידים וכאומה. אנו מרחוים טרגי של המצב העולמי, אולם המחלה שעליה המדרחום מצביע היא שכנה קיומית לעולם כולו. האנטישמיות מעירה כמאה עדים שאידיאולוגיות הנגזרות בה אינן אלא רע שלבש בגדים מוסרניים, והדרות הנותנות מחסה לה אינן אלא אלילות החבויה במנותיאיזם רשמי. הם הנשפטים האמיתיים בבית הדין של ההיסטוריה. ●

אחת הפנינות של ההומור הפסיכולוגי מלמדת אתנו שהגיורוטי בונה מגדלים באוויר, הפסיכוחי גר בהם והפסיכולוג והפסיכיאטר מקבלים את שכר הדידה. קביעה זאת מתארת לדעתי באופן מופלא שלושה סוגי אנטישמיות הקיימים בעולם, ועוד הודו נטויה.

מזרים ועד שטן

האנטישמיות מהסוג הראשון היא הגיורוטי. כפי שפסיכולוגים שונים הראו במחקריהם, קיימת נטייה כמעט "טבעית" להפוך את השונה, הודו והאודו, למעין מסך שעליו משליך האדם את הפחדים, הקנאות והטראומות שבתוכו. בספר בראשית עדים אנו לשנאה גיורוטי מעין זו. כך מתייחסים הפלשתים ליצחק (בראשית כו, יג'יו): "וַיִּבֶלְ הָאֵלֹהִים... וַיִּקְנָא אֶת־וַיִּשְׁתַּחֲוּ... וַיִּאָמַר אֲבִימֶלֶךְ אֶל יִצְחָק לֵךְ מֵעֵפְנֵי בְנֵי עֵצְמָת מִמֶּנּוּ מֵאֵד". וכך מתייחסים ליעקב גיטו ואף חותנו (בראשית ל, מג' לא, כג): "וַיִּפְרָץ הָאֵלֹהִים מֵאֵד... וַיִּשְׁמַע אֶת קוֹל בְּנֵי לָבָן לְאָמֶר לְקַח יַעֲקֹב אֶת אִשְׁר לְאֵבִינֵנו... וַיִּרָא יַעֲקֹב אֶת פְּנֵי לָבָן וַיִּנְהָא אֵינָנּוּ עִמּוֹ כְּתַמּוֹל שֶׁלְשׁוֹם".

מעמד אבותינו כודים מתואר במוזמר ידוע ותהילים קה, יב' יג', דברי הימים א טז, כג: "בְּהִיּוֹתָם מִתִּי מִסָּפַר פְּמֻעַט וְנָרִים בָּהֶן, וַיִּתְלַכּוּ מִגּוֹי אֶל גּוֹי מִמִּמְלַכְתָּה אֶל עַם אֲחֵר". כודים הם קרבנות עושק והתעללות על ידי עמים ומלכיהם, כשרק חסדי ה' יכולים להגן עליהם: "לא הִיָּיתָ אֶדְם לְקֶשֶׁם וַיִּוָּכַח עַל־יָהִם מְלָכִים". שנאה ובזו אלו הם תוצאות הערעבה שהיינו זודים, או נחשבו לזרים בארצות לא לנו.

ספר שמות מהווה מפנה. השעבר מלווה באנטישמיות שהפכה פסיכוחית: "וַהֲרֵג עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּבְ עֵצְמוֹ מִמֶּנּוּ, בְּהֶה פְתַח־פִּמָּה לֹא פִן יִרְבֶּה וְהָיָה פִי תִקְרָאֵנָה מִלְחָמָה וְנִוָּסַף גַּם הָיָה עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ" (שמות א, ט"ד). השנאה הפסיכוחית מגיעה לשיאה במגילת אסתר, והופכת לאנטישמיות, כמעט במובן המודרני של המילה, ככדברי המן הרשעי: "שִׁנְנוּ עַם אֲחֵר מִפְּנֵי הַמִּפְרָד בֵּין הָעַמִּים כָּל מִדְּיָנוֹת מְלַכְתֶּיךָ וְדִתֵּיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֵת דְּתֵי מְלַכְתָּה אֵינָם עֹשִׂים וְלְמַלְכָּה אֵין שִׁנָּה לְדִתֵּיהֶם" (אסתר ג, דט). הקיום היהודי שמועבר לגיאוגרפיה ולהיסטוריה הפך על פי אנטישמיות זאת לטשני ומסוכן.

האנטישמיות מהסוג השלישי משתמשת בשנאת היהודים ככנשק פוליטי. היא מאפיינת את העולם המודרני. היא הגיעה לשיאה הראשון ברוסיה הצארית, אשר התאמצה להפנות את זעם ההמונים מהשלטון ליהודים. כך נוצרו "הפרוטוקולים של וקני ציון" שהיוו את הפסיכוחה האנטישמית. הנאציזם פיתח את האנטישמיות הזאת, תוך שהוא חיבר את כל השנאות אך הוסיף להן ממד מיתולוגי ושטני. היהדות הפכה לאויב המטפיזי של גרמניה ובעקבות התעמולה האנטישמית הנאצית צויה דמותו של היהודי כתוקע סכין בגב, מנצל ומוצץ דמם של הגויים, בוגד ומרעיל בארות. עברום, מייצג היהודי את הרוע.

אבולוציה בצד השמאלי

אבותינו חשבו שהאנטישמיות תיעלם עם ניצחון הציונות, כשלא נהיה יותר רודים. הקמתה של מדינת ישראל אמורה הייתה להביא לגורמולוציה של החיים היהודיים. זאת הייתה

שיפוט מהיר

צור ארליך

מבוכי הזיכרון המתפורר

עוגת פֶּטְנֶבֶרְג, מלמכני שירות התמונות של גוגל, היא עוגה עשויה משכבות ורודות וצהובות. מראה שאינו מעורר תיאבון כלל. עטיפת "שלושה דברים שצריך לדעת על אלון" בשפת המקור האנגלית ובתרגומים לועזיים עשויה שילוב של המשכבות הורחניות עם קווי פאזל. כי הגיבורה, שאיננה הקשישה אלון כי

אם חברתה הקשישה פלורנס, צברה בחדרה נבית האבות 23 עוגות כאלו שקנתה בחנות המוסר, מטעמי דמנסייה, והיינו סניליות; וכן מושם שבספר מתפענותה-לא-מתפענותה תעלמות בלשיות על רקע זיכרונה המתפורר.

ספרה הקודם של ג'ואנה קאנון, הטוב פחות מהנוכחי, "הצרה עם עים וכבשים", היה רווי אכזרי עוגות וממתקים בריטיים, והפתרון של המתרגם המו"ל שי סנדיק היה אז להוסיף לקסיקון בנושא. אבל דימוי חותני בעטיפה אינו דבר שנפתר בלקסיקון. תמונת העטיפה שנבחרה למהדורה העברית (פרי עיצובה של חן יאקה שומרון) היא ההברקה הראשונה שפגשה הקורא, או בעיקר פוגשת הקוראת. בעמודי הספר עצמו היא תפגוש גם בהברקתיה השופעות של קאנון ובהברקתיה התרגומיות של סנדיק.

על העטיפה פיל בחדר מטפס. הפיל, וזה נוכח בספר, נחשב משום מה לבעל זיכרון ארוך. והפיל בחדר הוא הרבר הגדול והמכריע שיש מי שראוה ויש מי שלא. אלון שבכתורת הספר קשורה לזה באופן שלא כאן המקום לפרט: זה יתגלה בהפתעה שתתרגש על הקודא בסוף. והצעיף הארום שהפיל עונד - הוא כבר מן הפריטים הנוגעים לתעלומה הבלשית ולתהליכי הזיכרון של פלורנס. הבחירה בעטיפה החדשה, נגד הודם של מהדורותיו הלוועיות של הספר, מלמדת על הרגישות שנדרשה להוצאת הספרים, והיא עמדה בה היטב: הספר אנגלי עד לשד עצמותיו, ממש טובל בסיקוריו בתה של חמש רגליים בים הצפוני, וזה דבר שצריך לדעת לקלף בלי לקלוק, כדי להגיע אל הפנים הכלל-אנושי.

כלל-אנושי, אמרנו, ועוד קודם אמרנו רגישות, ואלה הם ענייני היסוד ביומן, מפתח לסכך של תעלומות ותענועי רציחות, ורחת קרקע דגנה של שיעורים באמפתיה. אך זה להיות קונה? אך זה להיות דמנטי? אך זה להיות בשולי החברה כקשישה - ואיך זה, בעצם, להיות בשוליים כל החיים? ואיך זה לנשאת חמישים שנה אשמה, אולי מדומיינת? הקשישים במוסד, לעיתים עירידיים, לעיתים מעורערים, תכופות גם וגם, מלמדים אותנו על כל זה בעזרת רגישותה של קאנון כסופרת וניסיונה כרופאה פסיכיאטרית.

אם יש בעיה בספר, זו בעיה שכנראה סובלים ממנה אלה שאינם מצוידים בזיכרון של פיל ובסבלנות של פיל. הספר הזה הוא מבוכ על מבוכ: רשת של תעלומות בלשיות שחלוף השנים סיבך, על גבי רשת של זיכרון מתפורר ושקדן. והיות כפולות ומתפצלות ומבוים עלילתיים מפולשים וסתומים יש בכל אחת מן הרשתות. הקודא המגיע אל הספר מעולם ספרי הבלש אולי יוכל להק: אבל הקודא המגיע מהמסורת שהספר שייך אליה לכאורה, מהרגלי הקריאה המתמקדים בנפש ובאמפתיה, עלול לאבד את רדיו ורגליו. ●

שלושה דברים שצריך לדעת על אלון

ג'ואנה קאנון

מאנגלית: שי סנדיק

תמיר // סנדיק, 403 עמ'

תשובות // 1. אסתר חיות / 2. בכור-שלום שטרית / 3. קרין גורן / 4. צדק / 5. בכלום מופיע סוס / 6. גדעון (שופטים ח, ל) / 7. תנור מיקרוגל / 8. "מונטי פייתון והגביע הקדוש". לסרט לא היה תקציב לסוסים, והדמויות נוקשות באגוזי קוקוס כדי לדמות קול פרסות / 9. קווארקים / 10. הקוסם מארץ עוף / 11. מאלי